

MENORQUÍ SÍ, CATALÀ CLAR

*El lèxic de Menorca per
Francesc de Borja Moll*

Per tractar algunes especificitats del lèxic de Menorca, ens volem fer ressò d'un treball de Francesc de Borja Moll que ja vam comentar en un Àmbit d'una etapa anterior. Es tracta d'*El dialecte de Ciutadella (estudi fonètic i lexical)*, publicat el 1932. A través d'aquest estudi, amb l'excusa de fer una descripció del parlar ciutadellenc, F. de B. Moll acaba fent, per extensió, una aproximació breu però detallada i prou rigorosa al català de Menorca.

Francesc de Borja Moll divideix el lèxic ciutadellenc en quatre classes d'elements: a) L'element català, "que forma el gran nucli del nostre dialecte"; b) L'element aràbic; c) L'element anglès introduït amb les dominacions britàniques en el segle XVIII, i d) Altres elements forasters moderns (castellà, francès, italià).

Pel que fa a l'element català, destaca qualche arcaisme com *tost* ('aviat'), que ha quedat fossilitzat en expressions com ara *més tost* i *en tost de*; l'adjectiu *greu*, a *saber greu*, o el substantiu *onta* ('afront') a la frase *fer ontes*. D'altra banda, enumera les paraules catalanes que han experimentat en menorquí un canvi de significat: *bordell* ('desordre'), *estudi* ('cambra dormitori'), *fillet* i *filleta* ('nen' i 'nena'), *lloc* ('masia'), *vianda* ('pastes de farina per a sopa'), *xinxer* ('multitud'), *honest* ('obscur'), *borinar* ('mourre'), *clapir* ('ser víctima'), *engronar* ('encloure entre dues forces contràries'), *xoroïar* ('mirar o escoltar d'amagat'), *boni* ('quasi'), *deveres* ('de pressa'), *fosquet* ('a entrada de fosc'), *just* ('exactament, a penes'), etc.

Moll també es refereix dins aquest apartat a les expressions d'origen litúrgic, amb el sufix *-òrum*, emprat en la paraula *llatinòrum* (en el sentit de 'lla-

tinada, especialment macarrònica, en mal llatí') i amb valor intensiu en mots com *rallatòrum* ('conversa de molta gent; murmuració') o *embullòrum* ('embull molt gros; conjunt de coses molt embullades'). També destaca aquí el que ell anomena "vocables propis", amb paraules com *barrabam* ('conjunt de dentadura i mandíbula'), *bondrell* ('crostó'), *borcany* ('branquilló'), *cruia* ('angle agut'), *ensortilla* ('anella que serveix de blanc per ficar-hi l'asta un genet en les festes populars'), *formatjada* ('panada'), *garrossa* ('bastó per ajudar-se a caminar'), *mom* ('acció de treure la llengua per insultar o fer befa'), *regastalles* ('deixalles quasi inservibles'), *sota* ('caiguda ràpida amb el cap per davant') o *tronya* ('molèstia causada per una cosa insistent'). Finalment diu que paraules com *bòrn* ('medusa') o *requincar* ('adornar excessivament, d'una manera carregada o complicada') són d'origen desconegut.

Quant a l'element aràbic, Moll explica que hi deu haver un centenar de paraules d'aquesta procedència, com ara *abulló* (normativament albelló,

AMB L'ESTUDI EL DIALECTE DE CIUTADELLA, PUBLICAT L'ANY 1932, FRANCESC DE BORJA MOLL VA ACABAR FENT UNA APROXIMACIÓ PROU RIGOROSA AL CATALÀ DE MENORCA

'canal o conducte per donar sortida a les aigües brutes'), *cambuix* ('cobricap de tela fina que portaven les dones i els infants de mamella') o *quintar* (= 4 arroves), "però no n'hi ha quasi cap que sigui exclusiva del nostre dialecte dins el domini català (...) si exceptuam *cuscussó*".

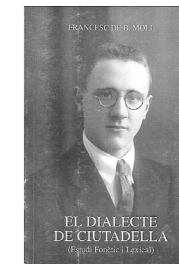
Sobre els anglicismes destaca que a Maó són més nombrosos que a Ciutadella, tot i que n'enumera uns quants, que són generalitzats a tot Menorca: *ull blec* (< *black*, 'negre'), *boïnder* (*bow-window*, 'finestra que té sortint fora del cos de l'edifici'), *escrú* (< *screw*, 'pern'), *fàitim* (< *fight him*, 'topada'), *mèrvool* (< *marble*, 'bala'), *moguïn* (< *mahogany*, 'caoba'), *pinxa* (< *pilchard*, 'arengada'), *tornescrú* ('tornavis'), *xoc* (< *chalk*, 'guix'), etc.

En l'apartat d'altres elements, Moll destaca *sacardiu* ('enrabiada'), pres de la interjecció *sacrè Dieu*, com un dels escassos elements lèxics deixats pels francesos. D'altra banda, explica que "la influència italiana va ser exercida principalment pels venedors ambulants napolitans" i l'exemple més representatiu d'aquesta influència en el nostre lèxic segurament és el mot *tià* ('greixonera').

Quant a la influència castellana, si bé Moll diu que arriba a Menorca amb la mateixa intensitat que a Mallorca, desta-

ca que a la nostra illa paraules com *guapo*, *mono* o *xulo* desbanquen el mot típic menorquí per expressar aquesta idea, *polit*. També criden l'atenció per l'adaptació a la fonètica menorquina castellanismes com *jalecu* (del castellà *chaleco*), per a *armilla*, o *sau* (del castellà *sayo*), per a americana. En aquest apartat també destaca el mot *ranxo*, en el sentit de 'multitud o grup nombrós', i *estrago*, "que pot significar 'una gran plorada' i 'una gran quantitat o intensitat' («A sa plaça hi havia un estrago de peix»)".

Finalment, en el glossari que clou el treball, Francesc de Borja Moll inclou mots que en el parlar de Menorca han experimentat modificacions fonètiques o morfològiques respecte del lèxic català general o que són d'ús més aviat restringit a l'àmbit menorquí. Així, per exemple, al costat de la paraula *aumon*, a més d'indicar que es pronuncia *aumon* o bé *aumont*, Moll aclareix que es correspon a l'adverbi *enlloc*, i a part d'aportar alguns exemples diu que prové de "al món". Afegeix que "no és un mot privatiu de Menorca; es troba a diferents contrades del català occidental. A Mallorca no s'usa si no és entre els menorquins immigrants". ■

PUBLICACIÓ

En la imatge superior, fotografia de la coberta del llibre "El dialecte de Ciutadella (estudi fonètic i lexical)", publicat el 1932.

ESTUDIÓS

A l'esquerra, Francesc de Borja Moll en una imatge de l'arxiu familiar.